

Een schatvondst van drie middeleeuwse ringen

In 2014 deed een detectorzoeker in regio Harderwijk (Gelderland) een opmerkelijke vondst: na een signaal haalde hij met één schep drie middeleeuwse ringen omhoog. Twee ringen zijn van goud, één van messing. Het lijkt hier te gaan om een schatvondstje van ringen die mogelijk in een verpakking (leer, textiel) bij elkaar hebben gezeten. Schatvondsten met daarin meerdere middeleeuwse ringen zijn erg zeldzaam en voor zover bekend niet eerder gedaan in Nederland. Hieronder volgt de analyse, beschrijving en determinatie van de drie ringen.

Anton Cruysheer

DRIE KONINGEN RING

De eerste ring is van goud, met twee banen tekst in Gotische letters:

✕IASPARxMELGIORxBA

✕LTASARxIhESVSx[vleugel]

Uitgeschreven staan deze Latijnse namen voor: Caspar, Melchior, Balthasar, Jezus. Ze verwijzen naar het Evangelie van Mattheüs, dat vertelt over de drie wijzen uit het oosten: de drie koningen die Jezus van Nazareth na zijn geboorte te Bethlehem kwamen vereren en geschenken van goud, wierook en mirre brachten.

In de middeleeuwen geloofde men dat de inscriptie van de namen van de drie koningen grote geneeskrachtige werking had én beschermde onder meer tegen griep en epilepsie. ⁽¹⁾ Volgens een 16de-eeuwse bron helpt de inscriptie ook bij het terugvinden van verloren eigendommen. ⁽²⁾ Door het verlies van deze ring, mocht dat in dit geval niet meer baten.

Het is goed mogelijk dat de ring in relatie staat met de kathedraal van Keulen, waar sinds 1164 de relikwieën (overblijfselen) van de drie koningen worden bewaard en vereerd. De relikwieën liggen in een reliekschrijn, een

soort houten huisje rijkversierd met goud, edelstenen en (Romeinse) gemmen. Uit bronnen is bekend dat bij de reliekschrijn in de Dom van Keulen dit soort ringen werden verkocht aan (rijke) pelgrims. De drie koningen werden namelijk ook vereerd als beschermheren van pelgrims en reizigers. ⁽³⁾ Een extra aanwijzing voor deze relatie ligt mogelijk in het voorkomen van de engelen-vleugel op de ring en de engelen met vleugels op de reliekschrijn. ⁽⁴⁾

Het bijzondere aan de ring is de dubbele baan met tekst met toevoeging van de naam Jezus en de (engelen) vleugel. Alle bekende drie koningen ringen bestaan uit

een enkele baan tekst met alleen de namen van de drie koningen, op één uitzondering na: een 13de-eeuwse ring uit het Rijksmuseum Amsterdam heeft drie banen tekst met een extra toevoeging. ⁽⁵⁾

SPECIFICATIES

Materiaal: Goud

Massa: 10,8 gram

Hoogte: 10,2 mm

Binnendiameter: 19,0 mm

Buitendiameter: 22,4 mm

Vindplaats: Regio Harderwijk (Gelderland)

RING MET GRIEKSE SCHRIFTTEKENS

Ook op de tweede ring uit de schatvondst zijn schrifttekens aangebracht. Het blijkt te gaan om een messing ring met vier Griekse schrifttekens (Theta, Eta, Eta, Gamma) met extra accenten. De ring valt in de categorie

'talismanic rings'. Hierbij geloofde men dat de aangebrachte lettertekens een bepaalde magische kracht had en bescherming bood. ⁽⁶⁾

Wat betreft de aangebrachte Griekse letters valt het volgende op te merken. ⁽⁷⁾

Individuele letters hebben voor ons tegenwoordig geen betekenis. Pas als deze een woord vormen krijgen de letters betekenis, evenals de zinnen die zijn opgebouwd uit de woorden. Vanuit het Joodse geloof ontstond het oude testament en de Tenach. Deze geschreven leer wordt gezien als het woord van god waaruit alles tot stand is gekomen. Als het woord van god heilig is dan geldt dit ook voor de woorden en de letters. Hieruit is de gedachte ontstaan dat letters een betekenis hebben. Ditzelfde geldt voor het Fenicische alfabet, waaruit het Griekse alfabet voortkomt. Men vermoedt dat de Fenicische tekens oorspronkelijk pictogrammen waren. Een voorbeeld hiervan is de eerste letter, 'aleph', dat iets als 'rond' betekent. In het letterteken kan men het hoofd en de hoorns van een rund nog herkennen. Dit is zelfs nog in ons huidige alfabet te herkennen, wanneer je onze verwante letter A omdraait. ⁽⁸⁾ Welke betekenis de Griekse letters op de ring nu heeft is niet precies bekend, maar kan samenhangen met een bepaalde context van gebruik. Of mogelijk zijn de tekens afkortingen van woorden – zoals van namen of een spreuk. De Griekse letters hebben tot slot nog een toevoeging, een soort accent. Deze accenten hebben betrekking op de uitspraak, zoals zinsmelodie of het geven van meer of minder nadruk. In ieder geval gaat het om een opmerkelijke en voor Nederland vooralsnog unieke vondst.

SPECIFICATIES

Materiaal: Messing

Massa: 2,2 gram

Hoogte: 4,4 mm

Binnendiameter: 17,3 mm

Buitendiameter: 21,1 mm

Vindplaats: Regio Harderwijk (Gelderland)

>>

>>

RING MET GESLOTEN HULS

Tot slot de derde ring. De ring is van goud en heeft een gesloten huls waarin een steen werd gezet. Helaas is de edelsteen uit de houder geraakt, mogelijk door grondbewerking. Welk type edelsteen de ring heeft gehad is helaas niet bekend, wel dat men geloofde dat deze stenen beschermende kracht boden tegen tal van ziekten en gevaren. Gelukkig is dit type ring goed te determineren. Het gaat hier om een ring met een zogeheten 'pie-dish bezel' of 'collet-setting'. Deze ringen werden gemaakt tussen circa 1150-1300. ⁽⁹⁾

SPECIFICATIES

Materiaal: Goud

Massa: 2,5 gram

Diameter huls/steenhouder: 9,2 mm

Binnendiameter: 15,4x19,9 mm

Buitendiameter: 18,7x27,5 mm

Vindplaats: Regio Harderwijk (Gelderland)

TOT SLOT

De bijzondere vondst van drie middeleeuwse ringen geeft een inkijkje in het (onzekere) middeleeuwse leven, waarbij men geloofde dat het dragen van een ring met (heilige) inscriptie of edelsteen bescherming bood tegen ongeluk, gevaar en ziekte. Mede door de laatste ring valt de schatvondst van 3 ringen redelijk goed te dateren: circa 1250-1300.

Met dank aan de vinder voor het ter beschikking stellen van zijn vondsten voor dit artikel en registratie van zijn vondsten in PAN.

Gebruikte bronnen

(1) Kunz, G.F., 1917, *Rings for the finger, from the earliest known times, to the present* (349-350).

Bequest, F., 1912, *Catalogue of the Finger Rings, Early Christian, Byzantine, Teutonic, Medieval and Later in the British Museum* (140).

(2) Evans, J.B.L., 1922, *Magical Jewels of the Middle Ages and the Renaissance particularly in England* (126).

(3) William Jones, F.S.A., 1877, *Finger-ring lore- historical, legendary, anecdotal* (144).

(4) <https://www.koelner-dom.de/rundgang/bedeutendewerke/shrine-of-the-magi-circa-1190-1220/info/?L=1>

(5) Zie bijvoorbeeld de drie koningen ring te Fries Museum (1992-XI-4) met een baan tekst: MELCHIOR; BALTAS; CASPAR, een te kasteel Meyenburg (Prignitz) gevonden exemplaar uit ca. 1300-1350 (http://www.landkreis-prignitz.de/de/zu-gast-im-landkreis/tourismus/zao/zao_meyenburg.php) én een 13de-eeuwse ring te Rijksmuseum Amsterdam (BK-NM-10779) met drie banen tekst: IC BIN DÜN AVE MARIA PLENA CASPAR MELSIOR BALTASAR.

(6) Bequest 1912, 43, nr. 252, pl. 3. Ring met Griekse letters, 14de eeuw.

William Jones 1877, 135-136. Een 'curious talismanic ring' met Griekse letters (twee keer theta en gamma).

Scholey, A., 2009, *Magical Rings in Middle English Romance An Interdisciplinary Study in Medieval Literature and Material Culture*.

(7) Met dank aan Sander Medendorp.

(8) https://nl.wikipedia.org/wiki/Fenicisch_alfabet

(9) Scarisbrick, D. 1993, *Rings, symbols of wealth, power and affection* (24-25).

Zie voor vergelijk: <https://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/786081>.